

У практичній роботі Бюро технічної інвентаризації та експертної оцінки виникають питання, коли державне підприємство приватизується шляхом викупу чи акціонується, але не викупаються житлові будинки. І хоча вони є на балансі підприємства вже недержавної форми власності, вони є власністю держави. З різних причин житлові будинки не передані в комунальну власність і наймачі цих будинків не мають змоги приватизувати квартири, в яких вони мешкають.

Держбуд України листом від 15.07.1998 р. № 5-288 дав роз'яснення, що за повідомленням приватизованих підприємств про те, що житлові будинки ними не приватизовані, органи місцевого самоврядування можуть доручити органам приватизації державного житла здійснювати приватизацію квартир в цих будинках їх наймачами.

УДК.338.911

А.А. Терехух

Національний університет “Львівська політехніка”

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛ ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

© Терехух А.А., 2001

Обґрунтовано доцільність і проаналізовано можливість формування алгоритму аналізу впливу макроекономічних і мікроекономічних чинників на стан і тенденції зміни економічних систем підприємств через формування правил їхньої поведінки. Запропоновано алгоритм, який дасть змогу забезпечити прийняття своєчасних і правильних управлінських рішень як відповідь на зміну зовнішніх чинників.

In the article the expediency is substantiated and the capability of formation of algorithm of the analysis of influencing macroeconomic both economic forces on a condition and tendencies of change of economical systems through formation of the rules of the reference of an economical system is analyzed. The mastering by offered algorithm will allow to supply acceptance of the well-timed and exact administrative solutions as the answer to gang of external factors.

Завдання формування правил, які пояснюють залежності і закономірності виникнення явищ, що відбуваються в економіці, неодноразово ставились багатьма вченими-економістами, оскільки формування таких правил є надзвичайно корисним для практики прийняття правильних господарських рішень. Правила пояснюють передумови певних подій, дають можливість їх прогнозувати, допомагають пов'язувати різні економічні явища в єдине ціле. Взаємозалежності економічного середовища, які потрібно пояснити, нерідко бувають досить заплутані і складні. Деякі ознаки, обставини, події пояснюють наявність інших, які діють на фоні третіх. Засобом формування і висловлення таких зв'язків є правила.

Соціальна і економічна поведінка учасників господарських відносин за визначених обставин в багатьох випадках піддається прогнозу. Такі пояснення завжди мають форму правил, що поєднують поведінку з мотивами, орієнтирами, особливими ознаками соціальних груп, обставинами життя і діяльності.

Проаналізуємо порядок формування правила ринку. Якесь окремо взята частка ринку непрогнозована, але деякі події на ньому можна впевнено передбачати. Робиться це за допомогою правил, які описують поведінку ринку. Якщо сьогодні настала подія А (була збільшена облікова ставка Національного банку України), а вчора – В (Україні було відмовлено в наданні чергового траншу кредиту), то завтра варто очікувати подальшого падіння курсу багатьох низько ліквідних цінних паперів і курсу національної валюти. Подібні правила описують "передбачену" частину фінансового ринку в режимі короткотермінового прогнозування. У режимі довготермінового прогнозування також діють свої правила.

Оволодіння правилами – це основа знань. Методологічні підходи до діагностики фінансово-економічного стану і ефективності відповідних господарських рішень, поведінка людей і господарських систем, закони економіки і суспільних явища – усе це правила.

У сучасній економічній теорії і практиці рівень достовірності правил визначається частками і відсотками. Так, з'ясовуючи, чи існує правило "Якщо А, то В" і чи можна йому довіряти, ми визначаємо, скільки разів В з'являється разом із А і яку частку випадки появи В разом із А становлять від усіх випадків появи А. Якщо ця частка дорівнює 1 (правило не має винятків) правило вважається гранично точним і безумовно заслуговує довіри. Якщо ж ця частка менша від 1 (правило має винятки), правило вважається неточним, причому рівень неточності тим вищий, чим значнішим є відхилення від 1 частоти випадків В серед випадків А. (При визначенні у відсотках замість 1 приймають 100 %). Частка випадків В серед випадків А приймається як міра "практичної істинності", "точності", "прогнозованої цінності" правила "Якщо А, то В". Не тільки частка В серед А, але і частка А серед В також характеризує правило "Якщо А, то В". Вона показує, наскільки повно правило пояснює за допомогою А випадки появи В.

Вирішення завдань формулювання залежності економічного середовища можливе через використання детермінаційного аналізу і полягає у тому, щоб вивчити математичні властивості правил і залежностей, інформацію про які можна черпати із досвіду. Теорію таких правил за умови застосування математичних методів аналізу можна визначити як детермінаційний аналіз.

Використання поняття правила як детермінації дає початок Детермінаційному Аналізу, і воно в цілому збігається з тим, яким ми часто інтуїтивно користуємося, коли знаходимо корисні правила на підставі свого або чужого практичного досвіду.

Термін "детермінація" походить від латинського *determinatio* – визначення, обмеження і був введений у науковий ужиток на початку ХХ століття німецьким ученим Гайдером, який застосував його для описання того, як властивості ембріона визначають, детермінують властивості дорослого організму, що розвивається. Як математичний об'єкт, детермінація була введена в практику обробки і аналізу даних у 1972 р. С. Чесноковим спочатку під назвою "квазифункціональної відповідності", а з 1975 р. під терміном детермінації.

Детермінаційний Аналіз – це, з одного боку, математична теорія детермінацій, а з іншого – практичний метод аналізу правил, що дає змогу шукати й аналізувати правила, опрацьовуючи фактичні дані. Сучасне програмне забезпечення детермінаційного аналізу перетворило цей метод у простий і зручний робочий інструмент, яким можуть користуватися соціологи, лікарі, лінгвісти, психологи, менеджери, фахівці з маркетингу, бізнесмени.

Правило як детермінація – це умовне твердження типу {Якщо А, то В} разом із двома своїми характеристиками: точністю і повнотою. Ознака А називається ознакою, яка пояснює, ознака В, – що пояснюється.

Точність правила – це частка випадків, коли правило підтверджується серед усіх випадків його застосування (частка випадків В серед випадків А).

Повнота правила – це частка випадків, коли правило підтверджується серед усіх випадків пояснення ознаки (частка випадків А серед випадків В).

Правила можуть мати які завгодно сполучення значень точності і повноти. Виняток становить тільки один випадок: якщо точність дорівнює нулю, то дорівнює нулю і повнота (і навпаки).

При зміні місцями ознаки, що пояснюється, і яка пояснює (тобто при переході до оберненого правила), точність і повнота міняються місцями.

Факторний аналіз ознак у правилах. Нехай деяке правило має точність $P(B|A_1A_2)$ і повноту $P(A_1A_2|B)$. Ознаки A_1, A_2 – це чинники, спільною дією яких пояснюється ознака В. На практиці завжди важливо знати, наскільки значущі ці чинники, який їхній внесок у точність і повноту правила. Оцінити вплив чинників можна, усуваючи той або інший чинник і спостерігаючи за тим, що відбувається при цьому з точністю і повнотою. Такі розрахунки лежать в основі факторного аналізу ознак у правилах.

Якщо усунути ознаку A_2 , отримаємо нове дещо інше правило. Точність цього правила $P(B|A_1)$, повнота $P(A_1|B)$. Вони будуть іншими, ніж у вихідного правила. Збільшенням точності і повноти вимірюється внесок ознаки A_2 у точність і повноту правила "Якщо A_1A_2 , то В".

Подібно визначається внесок ознаки A_1 у точність і повноту вихідного правила. Тільки тепер потрібно враховувати збільшення точності і повноти, яке відбувається при переході від правила "Якщо A_1A_2 , то В" до правила "Якщо A_2 , то В".

При усуненні чинника з правила, його точність може зрости, зменшитися або залишитися без змін. Тому внесок чинників у точність може бути позитивним, негативним або таким, що дорівнює нулю. З іншого боку, внесок будь-якого чинника в повноту ніколи не може бути позитивним, він завжди є меншим від нуля або дорівнює нулю. При відкиданні чинника з правила, повнота ніколи не зменшується, вона може тільки зрости або залишитися без змін. З іншого боку, якщо в правило додати новий чинник, його можна зробити точнішим. А от зробити правило повнішим, додаючи до нього новий чинник, не можна. Ця властивість правил має характер теореми, яка може бути доведена.

Враховуючи внески чинників і співставляючи їх, можна тим самим здійснювати факторний аналіз ознак у правилах, одержувати важливі дані про вплив тих або інших ознак на досліджуване явище.

Наступним важливим кроком вирішення завдання формування правил поведінки економічної системи (побудови моделі) є визначення кола факторів, вплив яких на систему досліджується, а з іншого – формування системи показників, які пояснюють, характеризують реакцію системи.

Зрозуміло, що вибір кола факторів впливу і критеріїв оцінки реакції цілкомитую мірою залежить від вибору і характеристики визначеної в просторі і у часі певної економічної системи.

Вибір досліджуваної системи може відбуватись довільно і залежить від завдання конкретного дослідження. До таких систем на мікрорівні можна віднести: окремо виділений господарський суб'єкт, виробничий підрозділ, окремо взята сфера діяльності підприємства, а також група суб'єктів господарської діяльності, що мають деякі господарські відносини.

Як окремі економічні системи на макроекономічному рівні можна трактувати підприємства певної території, адміністративної області, галузі країни.

До факторів які визначають стан економічної системи країни, можна включити: тенденції розвитку світової економіки, тенденції економічного розвитку економічно розвинутих країн і країн, що розвиваються, параметри міжнародного фондового і грошового ринку, рішення міжнародних і міжнаціональних органів і організацій, тенденції зміни параметрів міжнародного ринку енергетичних, трудових і виробничих ресурсів тощо.

Визначення впливу факторів на стан економічної системи здійснюється через зміну конкретних показників, які характеризують стан і тенденції зміни окремих економічних систем.

У той самий час на питання вибору і систематизації факторів потрібно звернути особливу увагу, адже один і той самий фактор при аналізі різних економічних систем може трактуватись як фактор, що визначає стан економічної системи, чи як той, який визначається як результат реакції економічної системи на вплив деяких зовнішніх чинників.

Об'єктом нашого дослідження є суб'єкти господарювання України і тому розглянемо детальніше коло зовнішніх чинників, які визначають стан економічної системи (екзогенні фактори), а також систему показників, які характеризують реакцію економічної системи підприємства на зміну факторів зовнішнього впливу (ендогенні фактори).

Навіть при чіткому визначенні об'єкта дослідження коло факторів як екзогенних, так і ендогенних, можуть змінюватись при зміні конкретних завдань окремих досліджень, залежно від періоду і вибраного для аналізу циклу діяльності суб'єктів господарювання. Некоректним буде використання однакового набору екзогенних і ендогенних параметрів при здійсненні аналізу інвестиційного, виробничого циклу діяльності підприємства і при аналізі його поточної діяльності.

У таблиці показано можливості вибору узагальнених груп вихідних (екзогенних) і похідних (ендогенних) факторів при аналізі різних циклів діяльності суб'єктів господарювання.

**Вибір груп екзогенних і ендогенних чинників
під час аналізу різних циклів діяльності господарських суб'єктів**

Групи чинників	Цикли аналізу		
	Інвестиційний	Виробничий	Поточних операцій
ЕКЗОГЕННІ ФАКТОРИ			
Темпи інфляції	x	x	x
Облікова ставка НБУ	x	x	
Динаміка фондового ринку	x		
Ставки кредитні	x	x	x
Ставки депозитні	x	x	x
Форми і системи розрахунків			x
Система і база прямого оподаткування юридичних осіб	x	x	
Система і база непрямого оподаткування юридичних осіб	x	x	

Продовж. табл.

Система і база оподаткування доходів фізичних осіб	x		
Система і база оподаткування фізичних осіб	x		
Система і база місцевих податків і зборів	x	x	
Системи спеціальних зборів			
Рентні платежі	x	x	
Митні збори	x	x	x
Митний кодекс	x	x	x
Тенденції ринку трудових ресурсів		x	x
Динаміка ринку виробничих ресурсів		x	x
Динаміка ринків паливних і енергетичних ресурсів		x	x
Еластичність продукції	x	x	
Тенденції ринку продукції галузі і підприємства	x	x	x
ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ			
Організаційно-правові форми	x		
Предмет діяльності	x	x	
Обсяги залучення коштів	x	x	
Форми залучення коштів	x	x	x
Параметри фінансової стійкості	x	x	x
Параметри ліквідності		x	x
Параметри платоспроможності		x	x
Параметри ділової активності / оборотності	x	x	x
Рівень віддачі капіталу	x	x	
Рентабельність обороту	x	x	x
Ринкова вартість активів	x	x	x
Номенклатура продукції	x	x	
Обсяги виробництва	x	x	
Ціна одиниці продукції	x	x	x
Величина доходів підприємства	x	x	x
Величина прибутків / збитків	x	x	x
Розмір матеріальних виплат працівникам	x	x	x
Розміри спонсорської допомоги		x	
Продуктивність праці	x	x	x
Матеріаловіддача		x	x

Фондовіддача	x	x	
Рівень використання виробничого апарату / виробничих потужностей.	x	x	
Величина і структура кредиторської заборгованості		x	x
Величина і структура дебіторської заборгованості		x	x

Аналіз повинен охоплювати екзогенні змінні, до яких можемо віднести групи факторів: темп інфляції, облікова ставка НБУ, визначні параметри фондового ринку (дохідність по державних операціях з різним терміном погашення), рівень відсоткових ставок по банківських депозитах і кредитах, а також відсоткові ставки на міжбанківському ринку з урахуванням термінів. Наведені групи факторів залежно від рівня деталізації і глибини аналізу можуть формуватись із значного числа окремих параметрів і показників, які різнобічно характеризують певний фактор. Наприклад, при аналізі впливу на господарський суб'єкт динаміки банківських кредитних ставок окремо можна виділяти відсоткові ставки по кредитах на різний термін, при різних формах і умовах погашення і за умов різного рівня гарантійного забезпечення.

Потрібно звернути особливу увагу на деяку умовність запропонованого поділу факторів на ті, що пояснюють стан і зміни економічної системи, і на ті, що пояснюються і використовуються для характеристики стану економічної системи. В економічних системах існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність між вихідними і похідними параметрами. Наприклад, якщо підприємство займає високу частку ринку продукції, яку виготовляє, воно в стані впливати на нього (за умови монополізації ринку), подібним чином зміна номенклатури продукції і профілю діяльності може призвести до змін системи і бази оподаткування підприємства, оскільки відповідно до чинного законодавства система оподаткування значною мірою залежить від предмета діяльності суб'єктів господарювання.

Поданий у таблиці можливий перелік вхідних і вихідних параметрів економічної системи є узагальненим і на його базі можна виділяти і формулювати правила і визначати характер поведінки господарського суб'єкта.

Питання визначення єдиних правил поведінки суб'єктів господарювання як цілісної економічної системи за умови повного і детального виділення показників, які характеризують кожен параметр, потребує значних витрат на збирання й опрацювання величезних обсягів інформації. У той самий час, необхідно взяти до уваги різну направленість дії деяких вихідних параметрів на поведінку економічної системи. Окрім того, рівень повноти правил для окремо взятих суб'єктів господарювання не буде однаковим і залежить від особливостей кожного з них.

На нашу думку, до визначення набору вхідних і вихідних досліджуваних параметрів окремих економічних систем потрібно підходити індивідуально, залежно від мети кожного здійснюваного дослідження і керуватись можливостями впливу на них.

Важливим моментом при формуванні правил є визначення кола об'єктів дослідження, сукупності окремих господарських формувань, дослідження поведінки яких і буде підставою формування правил економічного середовища. Зазначена вибірка повинна мати деякі

спільні ознаки, які повинні визначатись, виходячи з мети конкретного завдання дослідження. Найпоширенішими є формування вибірок за галузевими і територіальними ознаками, але коло таких ознак може бути набагато ширшим. Збільшення кількості досліджуваних об'єктів повинно бути пропорційним точності і повноті правил. Але в економіці збільшення вибірки веде до зростання витрат, що не завжди є доцільним, а тому аналізованих підприємств повинно бути достатньо.

При існуючому на сьогодні рівні економічного, математичного і програмного забезпечення вважаємо цілком можливим і доцільним розроблення системи правил поведінки економічних систем господарських суб'єктів під впливом зміни сили і напрямків дії зовнішніх факторів.

УДК 336.144

О.В. Турій

Івано-Франківський державний технічний університет нафти і газу

БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ

© Турій О.В., 2001

Розглядаються питання фінансового планування на підприємстві, зокрема, – наповнення, використання і порівняльний аналіз стану бюджету. Зроблено відповідні висновки.

The article is devoted to questions of financial planning at the enterprise, in particular, – filling, use and comparative analysis of state of the budget; the appropriate conclusions are made.

Перехід до ринкової економіки нашої держави змушує нас сьогодні звертатись за досвідом розвинутих країн світу у веденні підприємницької діяльності.

Робота будь-якого успішного іноземного підприємства відрізняється продуманістю дій, узгодженістю роботи усіх структурних підрозділів, прийняттям найоптимальніших рішень.

Чим же досягається така злагодженість у діяльності закордонних підприємств?

Одним з факторів, що впливає на успішність роботи підприємства, є детальне планування (бюджетування) подальшої діяльності, яке є керівництвом для роботи усіх структурних підрозділів підприємства.

Звичайно бюджетування не можна назвати вирішенням усіх проблем, проте мабуть варто використати досвід іноземних колег, який підтвердив свою дієвість на практиці.

Бюджет – це кількісно-сумовий вираз плану, інструмент координації та контролю за його виконанням.

Бюджетування полягає в уточненні та деталізації стратегічних планів на заданий бюджетний період.

Складання детальних бюджетів дасть змогу підприємству:

1. Планувати операції, що забезпечують досягнення цілей підприємства, та визначити найближчі до реальних планові фінансові показники діяльності.

2. Ознайомити підрозділи підприємства з планами, які вони повинні виконати, та дати можливість скоординувати діяльність різних підрозділів та окремих працівників